

STEFAN ZWEIG

CLARISSA

TRADUCCIÓ DE L'ALEMANY
DE JOAN FONTCUBERTA

BARCELONA 2017



QUADERNS CREMA

TÍTOL ORIGINAL *Clarissa*

Publicat per
QUADERNS CREMA
Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 636 956
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 1976 by Atrium Press Limited
© de la traducció, 2017 by Joan Fontcuberta Gel
© d'aquesta edició, 2017 by Quaderns Crema, S.A.

Drets exclusius d'edició en llengua catalana:
Quaderns Crema, S.A.

A la coberta, retrat d'Evelyn Nesbit (1903), de Gertrude Käsebier

ISBN: 978-84-7727-576-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 1360-2017

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA EDICIÓ *febrer de 2017*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

1902-1912

Quan la Clarissa, uns anys més tard, va tractar de recordar la seva vida, li va costar de trobar-ne el fil. Amplis espais semblaven recoberts de sorra, amb les formes completament desdibuixades, el temps mateix hi passava per damunt indeterminat, com núvols, i sense una dimensió precisa. Amb prou feines sabia donar compte d'anys sencers, mentre que setmanes en particular, àdhuc dies i hores, semblaven ahir, encara ocupaven la seva ànima i el seu esguard interior; de vegades tenia la impressió, la sensació, de no haver viscut sinó només una part ínfima de la seva vida de manera conscient, desperta i activa, mentre que l'altra romanía en un crepuscle de lassitud i de deure buit de sentit.

Al contrari de la majoria de gent, amb prou feines recordava coses de la seva infantesa. A causa de circumstàncies especials, mai no havia conegut una veritable llar ni un autèntic ambient familiar. El seu naixement, en una petita ciutat de guarnició de Galítzia on havia estat destinat el seu pare, aleshores només capità de l'Estat Major, per un encadenament de circumstàncies costà la vida a la seva mare; el metge de la guarnició estava malalt de grip i el metge de la localitat veïna, que havia estat cridat per telègraf, havia arribat massa tard per culpa de les congestes de neu per a poder combatre amb èxit la pneumònia que se li havia declarat. Després del bateig a la guarnició, va ser portada, juntament amb el seu germà, dos anys més gran, a casa de l'àvia, una dona ja decrèpita que havia de menester més atencions que no pas en podia donar; quan va morir, van portar l'infant a casa d'una germanastra del pare més gran que ell,

mentre que el germà va anar a parar a casa de l'altra, més jove. Amb les cases, van canviar també les cares, les figures dels criats que en tingueren cura, alemanys, bohemis, polonesos, i ella no tingué mai temps d'acostumar-s'hi, d'adaptar-s'hi, trobar-hi escalf i aclimatar-s'hi; encara no havia superat aquesta primera penalitat que la intimidava quan, el 1902, aleshores tenia vuit anys, el seu pare va ser nomenat agregat militar i destinat a Sant Petersburg; llavors el consell de família, mirant de donar més estabilitat als dos petits, decidí d'enviar el noi a l'escola de cadets i fer ingressar la Clarissa a l'internat d'una escola conventual de prop de Viena; del seu pare, a qui gairebé no havia vist, en conservà poques coses a la memòria; de fet, d'aquella època en recordava poc més que el seu rostre, la seva veu i el brillant uniforme blau farcit de medalles rodones i dringants amb què li hauria agradat de jugar si la mà severa no n'hagués enretirat la seva infantil maneta per educar-la com feia amb el seu germà. Del germà conservava el record del seu vestit de mariner obert i dels seus cabells rossos i llargs, llisos, que ella li envejava una mica.

La Clarissa passà els deu anys següents, la dècada entre els vuit i els divuit, a l'escola conventual. Que conservés tan pocs records d'un període tan llarg es degué fins a cert punt a un tret de caràcter del seu pare. Leopold Franz Xaver Schuhmeister, que durant aquest temps anà ascendent a poc a poc fins a tinent coronel, la graduació més alta dins la plana major, era considerat a les altes esferes militars com un dels tàctics i teòrics més instruïts i més entesos, si bé un lleu matís d'ironia acompanyava el respecte sincer que hom sentia pel seu zel, la seva fiabilitat i la seva amplitud de mires; en privat, el comandant en cap l'anomenava sempre amb un lleuger somriure «el nostre estadista». Perquè en Schuhmeister, treballador tenaç i obstinat, força tímid i

maldestre sota l'aparença d'home dur, veia en l'organització d'un servei d'informació eficaç la condició prèvia per a tot èxit militar; de mica en mica arribà a aquest convenciment, puix que, de totes passades, es malfiava de qualsevol mena d'intuïció i cops d'enginy en les coses de la guerra; amb un zel que li valgué l'admiració sincera de l'Estat Major dels veïns alemanys, reuní totes les dades imaginables sobre els exèrcits estrangers que podien publicar oficialment en forma de retalls de diari, les ordenà i completà sense parar en curiosos fascicles, arxius reservats als quals ningú no tenia accés; compromès en aquesta tasca, esdevingué una autoritat respectada a l'estranger (com passa sempre) i, fins i tot, temuda. El laboratori ocupava tres o quatre cambres on conservava extractes de dossiers sobre els exèrcits i els militars; els agregats militars austríacs de diferents ambaixades el maleïen pels constants qüestionaris amb què els sol·licitava informació també sobre els detalls més insignificants per tal d'incorporar-los al seu herbari militar. Iniciat per sentit del deure i per convicció, aquest recull de detalls cada vegada més nombrosos, així com la seva classificació en forma d'apunts i de quadres sinòptics, es convertí, gràcies al seu gust per la sistematització, en passió i gairebé en mania; omplia completament la seva vida, esdevinguda insípida i buida per la pèrdua prematura de la seva esposa, i li donava un nou contingut. Eren les petites alegries de la pulcritud i la simetria que l'artista coneix, car l'instint del joc enganxa. Li agradaven les tintes vermelles i verdes, els llapis ben refilets. Allò tenia l'encant d'un gabinet de curiositats. El seu fill no havia vist mai res de tot això, era el dolor secret del pare. Tan sols ell coneixia el plaer tècnic d'omplir fitxes i comparar-les. Abans, quan tornava a casa després del servei, es treia el coll emmidonat, es posava el batí i, amb moviments més flexibles,

escoltava agraït la seva dona tocant el piano, i la seva ànima un pèl tensa es relaxava una mica amb la música; o anaven al teatre o a vetllades, això li proporcionava distracció i assossec. Després de la mort de la seva dona, les vetllades esdevingueren completament buides, perquè se sabia maldestre en cercles socials, i les omplia amb ploma, tissors i regle, elaborant i destil·lant també a casa fitxers i més fitxers que després li servien per a publicar les seves *Taules d'estadístiques militars*, en les quals, no cal dir-ho, ometia el material més confidencial referit a afers interns de la pàtria. I, així, amb el temps fou habitual que els seus companys li demanessin informació quan estava de servei, en comptes de sol·licitar-la a l'oficina veïna. D'allò que per als altres era tediós—xifres, nombres, quantitats i restes—, ell, ja més matemàtic que soldat, n'extreia a la seva petita cambra un plaer secret de saber, incompreensible per als altres; amb orgull creixent, prenia consciència de l'arsenal, veritable cambra del tresor austríac, que havia construït per a l'exèrcit i la monarquia amb aquestes desenes de milers d'observacions. De fet, l'any 1914 els seus càlculs precisos sobre les divisions mobilitzables van resultar més exactes que les estimacions optimistes de Conrad von Hötzendorf. Cada vegada més, el mot escrit substituïa per a ell la paraula dita, i el material classificat, el món exterior; als ulls dels altres apareixia cada vegada més dur i tancat, tot i que en el fons només estava més sol. Com més sol, més s'acostumava a substituir la conversa per apunts. Tot exercici repetit incansablement es torna costum, se solidifica en costum, es qualla d'improvís en costum, i el costum al seu torn s'endureix en constrenyiment i entrebanc: al final un és incapaç d'emprendre res si no és de manera sistemàtica.

Així, aquest singular soldat, per tal d'entendre una cosa o un esdeveniment, només tenia un camí: el dels gràfics.

Fins i tot quan es tractava dels sentiments dels seus fills, ell, inhibit quant a mostres de tendresa i maldestre en els mots, no sabia manifestar el seu amor paternal de cap altra manera que exigint-los constants informes escrits sobre com els anaven la vida i els estudis. Ja a la seva primera visita després de tornar de Sant Petersburg i reprendre les seves funcions al Ministeri de la Guerra, portà a la filla de dotze anys un plec de fulls de paper del mateix format; al full de dalt de tot havia traçat polidament una mostra de línies. En endavant, la Clarissa havia d'omplir cada dia un d'aquests fulls, anotant-hi el que havia après a cada hora de classe, quins llibres havia llegit, quins exercicis havia estudiat al piano; després, els diumenges, havia d'enviar set d'aquests fulls al pare, el qual, a la seva manera benefactora i honorada, creia afavorir el creixement interior de la nena obligant-la des de la seva més tendra infantesa a adquirir el sentit del deure i una ambició perseverant. En realitat, la mecànica d'aquests exercicis condicionà la visió de conjunt de la Clarissa d'aquests anys, perquè les impressions, en comptes d'acumular-se i modelar-se, es polvoritzaven i esmicolaven per efecte d'aquests informes prematurs; i, un cop va haver arribat a l'edat adulta, no va posar fi a aquesta dèria per pròpia voluntat, tot i adonar-se que no era convenient des d'un punt de vista purament espacial, puix que la redacció dels informes la privava de moltes alegries de la vida: l'havien esfullada massa aviat. Més endavant, quan hi pensava, no podia sostreure's al sentiment que el seu pare li havia arrabassat tot l'encís espontani dels llibres i de la pintura durant l'època escolar donant-li dia rere dia la mateixa mesura d'una dosificació regular purament espacial, mentre que al cap del temps hagué d'adonar-se que una sola hora d'exaltació desplega en nosaltres moltes més coses que un mes o un any, i que el pare havia

fet l'escola conventual més metòdica i monòtona que no era realment. Tanmateix, no fou capaç de contenir una pregona emoció quan, després de la mort del pare, trobà al seu escriptori, ordenades, les fitxes, els dies viscuts. El pare les havia empaquetat tal com ella les havia enviat, d'una manera exemplar, com no es podia esperar altrament. Ella no ho havia sabut mai. Ell n'havia estat molt satisfet. Ell hi havia subratllat coses amb tinta vermella. Un dia que ella no fou capaç de recitar un vell poema, de poc que el pare no defalleix de vergonya i dissort, perquè era un home orgullós, de manera que va agafar un regle amb el qual va ratllar una persona morta amb una alegria morta. Cada mes estava lligat amb una cinta, i cada semestre guardat en una capsa de cartró que contenia el butlletí de notes i un informe de la mare superiora sobre els progressos i el comportament de la Clarissa; els vespres, l'home solitari mirava de compartir a la seva manera la vida de la filla, i ella pogué descobrir a les respostes de la mare superiora amb quina alegria—alegria que ell mai no havia gosat manifestar—tractava a la seva manera maldestra de seguir la seva evolució i que per a aquest fi no coneixia altre mètode que el seu i només el seu. Com a prova, la Clarissa fullejà algunes d'aquestes fitxes. No li digueren res. Allò que un dia havia estat la seva vida ara només produïa un remoreig sec. Lliçons sobre coses que ella havia oblidat feia temps. Provà, doncs, de recordar com havia estat realment, i poques coses d'aquells dies desapareguts li revingueren a la memòria.

De fet, només era dels diumenges, que es recordava. Durant la setmana, el dia, monòton, se sotmetia i obeïa al toc de campana a cada hora, immutable; tant estiu com hivern calia llevar-se sempre a la mateixa hora del mateix llit, ren-

tar-se a la mateixa hora i vestir-se amb el mateix uniforme cada any; tot estava fixat, el lloc a l'església i a taula, el plat i el tovalló; i aleshores l'engranatge del dia es posava en marxa a un ritme regular, des de la missa matinal fins a la pregària vespertina, als mateixos espais, interromput només pel passeig també regulat, en una llarga corrua de dues en dues, la monja al davant amb la toca blanca emmidonada. Era l'única petita talaia a l'exterior dintre d'aquells murs, oberta per la gran portalada, i cada vegada despertava el desig secret de veure més d'aquells carrers, cases i comerços; la ciutat, «allò altre» que ella no coneixia, que per a ella només era una ranura i una escletxa; allà l'alè de tanta gent estranya donava a l'aire un altre sabor; però el reglament era estricte: caminar capcot i guardar-se de la curiositat dels desconeguts; allà la xerradissa era més animada, perquè l'entorn els donava un pressentiment de canvis davant la monòtona existència que elles duïen. El diumenge, l'únic dia que s'obria el portal a aquest món, una resplendor fugaç arribava fins a elles, venien els pares i els parents a visitar les seves filles o protegides, i cadascú portava alguna cosa, petits regals o, si més no, una bona conversa, notícies, estímulo i allò que aquelles tendres criatures necessitaven: consideració personal i afecte. Aleshores cadascuna se sentia elevada durant dues o tres hores per damunt de la massa grisa, curulla, nodrida d'impressions. Diumenge al vespre, quan la casa es tancava, la xerradissa es feia més animada encara, perquè hi havia prou material, i el petit jo sota l'uniforme gris es revifava.

Per a la Clarissa cada quart diumenge de mes era un dia d'orgull i alhora de neguit, perquè el pare podia visitar-la amb metòdica puntualitat i a intervals regulars; en l'espai de deu anys només recordava dues vegades que ell hagués anticipat la visita: una quan ella va patir una greu faringi-

tis, i l'altra abans que ell hagués d'anar-se'n en missió secreta a Constantinoble. El neguit començava amb els darrers dies abans de la seva arribada, que la tenien ocupada amb preparatius secrets per complaure'l i també per sortir airosa davant seu. I és que la seva ensinistrada mirada militar hauria descobert a l'acte i censurat la més petita anomalia en la seva indumentària; la Clarissa revisava cada detall amb anticipació. El seu uniforme dominical, per exemple, que realçava amb uns quants plecs, i tenia cura que cadascun caigués perfectament i no s'hi hagués esquitllat cap taca; i els llibres i quaderns de classe havien d'estar curiosament preparats per a la inevitable inspecció paterna, car al tinent coronel Schuhmeister li agradava molt posar a prova la seva filla i lliurar-se a la petita vanitat de presumir del seu francès i anglès gramaticalment impecables, que només en la pronúncia traïen l'aprenentatge metòdic mitjançant els llibres. Però després del neguit de l'espera, arribava l'hora que l'encimbellava, l'hora de l'orgull. Perquè, si bé el comte de Hochfeld tenia la filla en aquest pensionat i rares vegades faltava entre els pares del diumenge, si bé algunes mares riques exhibien elegants pentinats als locutors i dames ben abillades duïen un exquisit perfum amb una aroma que l'endemà encara surava per aquella estança freda i resclosida, tanmateix el tinent coronel era de lluny el més imposant dels pares. Ella s'adonava de l'enveja de les altres noies quan ell arribava en el seu landó i en baixava d'un salt ben estudiat fent dringar lleugerament els esperons. Instintivament, les altres li feien lloc, s'enretiraven i li deixaven un corredor entremig, i ell el passava ben dret i segur, sense empeguèment, avesat a les mostres de respecte al carrer i a la caserna com la cosa més natural del món. Al costat de les levites negres i els geccs de diumenge dels terratinents, el seu uniforme blau intens ben tallat brillava